

hogy ő és hitbarátai exiliumba kényszerültek: ki Magyarországra, ki a Német-római Birodalom protestáns országaiba (Die Habsburger, das Reich, die Erblande und die reformation). France M. Dolinar két tanulmányban részletezi Belső-Ausztria és Krajna ellenreformációját; a történetet elviszi a harmincéves háború kitéréséig. Az exulánsok egyik befogadó területe a Magyar Királyság volt. Markus Hein a magyarországi reformáció történetét abból a szempontból összegzi, amint az a wittenbergi kapcsolatok mentén alakult: királyi udvar, főúri udvarok, erős filippista hatás, Melancthon tanítványainak jelentősége (Die Ausstrahlung der Wittenberger reformation auf Südosteuropa: das reich der Stephanskronen). Ez utóbbihoz csak annyi megjegyzést fűznék, hogy a kép, amelyet rajzol, pontos, de Magyarország nem „Südosteuropában” található.

A jubileumi Trubar-konferencia Tübingenben tehát bizonyította, hogy egy ötszáz éves történethez mindig lesz mit hozzátenni filológiailag, és a közös történetről – márpedig Európában szinte csak közös történetek vannak – csak közösen érdemes elmélkedni. Interdiszciplinárisan közösen: történészek, irodalmárok, régészek, teológusok, művészettörténészek, könyvtörténészek együtt; illetve nemzeti értelemben közösen: más és más népekhez, kultúrákhoz, iskolákhoz tartozók. De ezt a párbeszédet szigorúan csak a szakma szempontjai szerint szabad lefolytatni, kerülve az anakronizmust a szellemi áramlatok, a földrajzi kifejezések és az egykor élt emberek elvi megfontoltságának jellemzésekor.

MONOK ISTVÁN

Emődi András: Nagyváradi könyvkötészeti emlékek a 18. század második feléből. Nagyvárad, 2011. Nagyváradi Római Katolikus Püspökség – Varadinum Script Kiadó, 33, (7) l. 64 t.

Minél közelebb esnek a mához a történeti kötetek, annál nehezebb műhelyhez kapcsolni őket. Ez alól azok a könyvek kivételek, amelyek vagy szignáltak, vagy kis etiketten, a kötetábla belsejébe ragasztva olvasható a könyvkötő vagy a könyvkötő műhely neve, esetleg levéltári kutatások alapján könyvkötőszámlákkal, rendszeresen kötetű in-

tézmények gazdasági naplóinak kiadásrovatában azonosított vagy számadáskönyveiben tételesen felsorolt, könyvkötésre kifizetett összegek alapján lehet identifikálni. A 18–19. századi köteteket biztosan meghatározni díszítőmotívumok alapján majdnem lehetetlen, csak az előbb felsorolt adatok segítenek. (A könyvkötéshez használt réz-bronz szerszámok is áruvá váltak, ezeket több helyen is használhatták. Persze a kézzel vésetteknél, még az utánzatoknál is, vannak kis különbségek.) Romhányi Károly kötet is (A magyar könyvkötés művészete a XVIII–XIX. században. Bp. 1937) azért csak félsegítség, mert Romhányi a kötetek készítése helyét rendszerint a nyomda helyével egyezőnek veszi, holott nem ez az általános. J. Halász Margit alapvető, a magyar könyvkötő céheket tárgyaló munkája (Könyves szakmák a Kárpát-medencében a XVI–XIX. században. Debrecen, 2002) hozza a név szerint ismert mestereket és legényeket, de a nevekhez nincsenek hozzárendelve az adott műhelyből vagy mesterektől/legényektől származó kötetek, amelyekkel össze lehetne vetni egy éppen vizsgálendő, meghatározni szánt kötet.

Emődi András könyvét azért vesszük kézbe örömmel (miként a veszprémi kutatásokról Koncz Pál tanulmányait, vagy keressük fel a Ráday Gyűjtemény 18. századi kötéseinek elektronikus katalógusát), mert Emődi – Nagyvárad és környéke vonatkozásában, 1743–1792 között, a püspökség kiadási-bevételi naplóinak átvizsgálásával – bemutatja hat könyvkötő és két legény munkásságát. Végigveszi az egyszerű, gerincén díszített vagy a még egyszerűbb papírkötéses könyveiket, sőt a festett papírelőlekeket is, közölve fotóikat. Így lesz kötetéből kutatási segédkönyv. (A hatból csak Franz Xaver Hellepauer szerepel J. Halász Margit fent idézett könyve mellékletében a mesterek, legények és inasok névsorában; Johann Romayrt e mű a névjegyzékben nem, csak a 72. oldalon említi.) Az ilyen aprólékos, egy-egy város könyves kultúráját érintő kutatásokból állhat össze egyszer a magyar kötetéstörténet. Magyar könyvtárak tízezres állományát, összességében sokmillió nagyságrendű anyagát egy ember nem képes végig kutatni!

Emődi András kutatásai alapján lényeges megállapításokat tesz. A tényanyag feltárásában alapos, következtetéseiben óvatos, visszafogott. Fontos helyreigazítása, hogy – az eddigi szakirodalommal

szemben – Nagyvárad nem tartozott a debreceni könyvkötő céh filiális hálózatához a 18. században. A katolikus vezetés kerülte, akadályozta a protestáns könyvkötők, könyvkereskedők váradai megletelepedését, következésképpen a kálvinista Debrecennel való kapcsolattartás a 18. században elképzelhetetlen volt. A nagyváradai könyvkötők megrendelői elsősorban helybeli (katolikus) egyházi intézmények és személyek. Nagyváradon – mint másutt, például a 15–16. századi Nürnbergben is – a nyomdászok, könyvkötők az átlagosnál műveltebb, írástudó emberekként részt vettek a városi vezetésben. Már csak ezért sem lehettek protestánsok.

A szerzőnek sikerült kötécsoportokat elkülönítenie. A csoportokat a német gyakorlat szerint „szükség-nevekkel” (Notname) látja el: „koronás,” „első virágos-leveles,” „második virágos-leveles” stb. Az előzékpapírok vizsgálata alapján megállapította, hogy az egyszerű kötésekhez rendszerint fehér merített előzékpapírt, az aranyozott gerincű kötésekhez márványozott és dúccal nyomott színes előzékpapírt használtak. De a mintás előzékpapírok típusánál is tudott időhatárt húzni. Az, hogy ezeket helyben készítették, vagy kereskedelmi forgalomból származnak, nyitott kérdés. Mivel fotóikat is közli, a könyves szakemberek, könyvtörténészek, kötéskutatók ezek alapján egybevetethetik őket más városok, könyvtárak állományában lévő 18. századi könyvek előzékeivel, s kiderülhet, melyek a helyi készítésű és melyek az országosan elterjedt, „nagykereskedelmi” papírok. Emődi a kötésekhez használt bőroket is vizsgálta. Arra a következtetésre jutott, hogy

1760–1785 között egy barna-zöld-sárga árnyalatú márványozott bőr jellemző a nagyváradai kötésekre. A bőrkikészítés alapját a helyi csizmadiák és tímárok szolgáltatták. A könyvek metszéseit pirosra festették, ritka az aranyozás és poncolás. A számlákban említett pergamen- és selyemkötésekből eggyel sem találkozott a szerző.

Sikerült tisztázni a kalocsai vonatkozásokat is. Patachich Ádám püspök (1759–1776) és utóda, Kollonitz László (1780–1787) Nagyváradról Kalocsára ment az érseki székre. Könyvtárukat magukkal vitték; ezeket ma is a Kalocsai Főegyházmegyei Könyvtárban őrzik. A szakirodalom szerint a kalocsai Werner Vencel átkötötte a könyveket a kalocsai teremkönyvtár igényeihez igazodva. Emődi András járt Kalocsán, korlátozott időben a kötések is vizsgálta, és megállapította, hogy ma is százas nagyságrendben őriznek váradi bekötésű könyveket Kalocsán. Sőt azt is sikerült megállapítania, hogy Werner az általa bekötött könyvek kötéséhez igyekezett a nagyváradéhoz hasonló díszítőszerszámokat készíttetni, s azokat alkalmazni. A kalocsai Főegyházmegyei Könyvtár Kézirattárában őrzött Ms 434 jelzetű kölcsönzési napló sem kalocsai, hanem Patachich püspök nagyváradai magánkönyvtárának az 1760-as évek végétől az 1770-es évek közepéig vezetett kölcsönzési naplója, amelyben a kölcsönzők kivétel nélkül nagyváradiak: egyházi emberek, papneveldei tanárok, kanonokok, fiatal klerikusok, valamint egy püspöki zenekari tag és egy compactor.

ROZSONDAI MARIANNE